

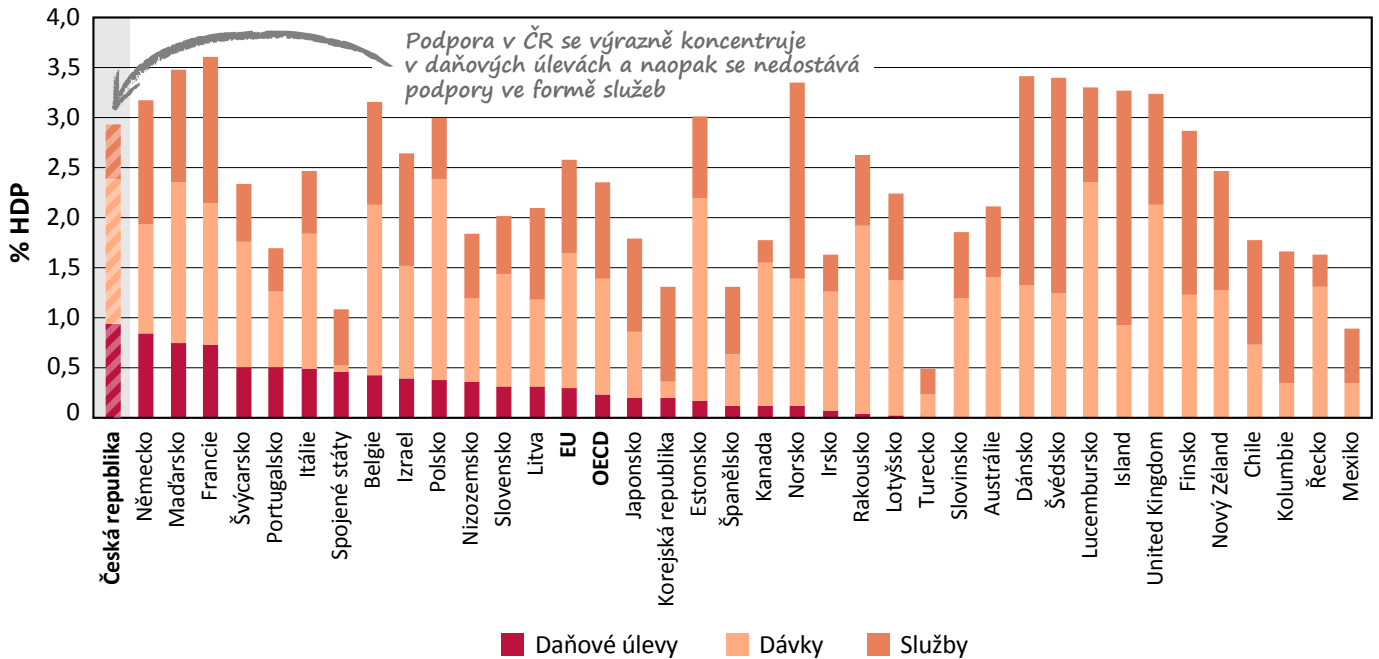
Jaké změny v rodinné politice slibují volební programy politických stran? Shrnutí a rozbory

AUTOŘI: MICHAL OSTRÝ, FILIP PERTOLD

Současná situace

- Česká republika patří k zemím OECD s vysokými přímými výdaji na rodinnou politiku (téměř 3% HDP). **Třetina z těchto výdajů míří na daňové úlevy – nejvyšší podíl HDP ze všech zemí OECD (Graf 1)**. Podíl výdajů na služby pro rodiny (školky, dětské skupiny) je v mezinárodním kontextu naopak velmi nízký. Tato struktura výdajů se za posledních deset let prakticky nezměnila.
- Sociální dávky pro rodiny s dětmi tvoří v ČR specificky dvě složky: **rodičovský příspěvek**, který je zaměřen na rodiny s dětmi do čtyř let, bez ohledu na výši příjmu rodiny a **přídavek na dítě**, který cílí na rodiny s nejnižšími příjmy. Podíl výdajů na tento typ dávek je však výrazně nižší.
- Daňový systém nepřímo finančně podporuje rodiny skrze slevy na dítě a partnera s nízkými příjmy.
- Podíl vysokoškolsky vzdělaných žen-matek za posledních 20 let velmi výrazně narostl na současných 40%. To oproti minulosti nutně zvýšilo poptávku rodin po lepších možnostech sladování pracovního a rodinného života. Snadnější sladění je i v zájmu veřejném s ohledem na vyšší zaměstnanost, dodatečné příjmy veřejných rozpočtů z daní a pojistného, a nižších finančních nároků na sociální podporu.
- **Dlouhodobě nedostatečná nabídka částečných a flexibilních pracovních úvazků**, včetně veřejného sektoru a státní správy, omezuje možnosti sladování pracovního života a rodičovství.
- **Nástroje české rodinné politiky mají řadu nezamýšlených a nežádoucích dopadů:**
 - **Matky odkládají návrat na trh práce** na pozdější dobu, kdy dítě věkově získá prioritu na umístění ve školce, kdy už rodiče nemají nárok na rodičovský příspěvek a udržení místa zaměstnavatelem.
 - Pro matky mateřství velmi často představuje stopku v dalším kariérním růstu, znamená propad v hierarchii trhu práce i ekonomické dopady na celou rodinu. Nejvyšší genderový rozdíl v hodinových výdělcích (až 30% v neprospěch žen) je u vysokoškolsky vzdělaných ve věku 35–50 let, tedy v období po návratu z rodičovské. **Česko v EU dlouhodobě vykazuje jeden z nejvyšších rozdílů průměrných mezd mužů a žen (více než 2%)** a nejvyšší propad míry zaměstnanosti v důsledku mateřství a rodičovství (OECD, 2018b [↗](#)).
 - Vysoké zdanění druhého méně vydělávajícího rodiče v rodině, což je obvykle žena, způsobuje zejména sleva na nevydělávajícího manžela (IDEA, 2016 [↗](#)). **Rodina v důsledku této slevy přichází o peníze v okamžiku, když se pečující rodič, obvykle matka, snaží vrátit na trh práce.**
 - Přestože míra plodnosti je v ČR nad průměrem EU, zkušenosti z Německa ukazují, že porodnost lze zvýšit mimo jiné i podporou dostupnosti předškolní péče (Bauernschuster a spol., 2016 [↗](#)).
 - V současné době navštěvuje dětské skupiny přibližně 15 tisíc dětí, což představuje zhruba 15% jednoho věkového ročníku. Podle analýzy MPSV by jich mohlo být až dvakrát tolik (MPSV, 2020).
 - **Nízká podpora cílená na rodiny s nízkými příjmy přispívá k dědičnosti vzdělání** (a následně i chudoby) v ČR, která je v Evropě jedna z nejvyšších (OECD, 2018a [↗](#)).

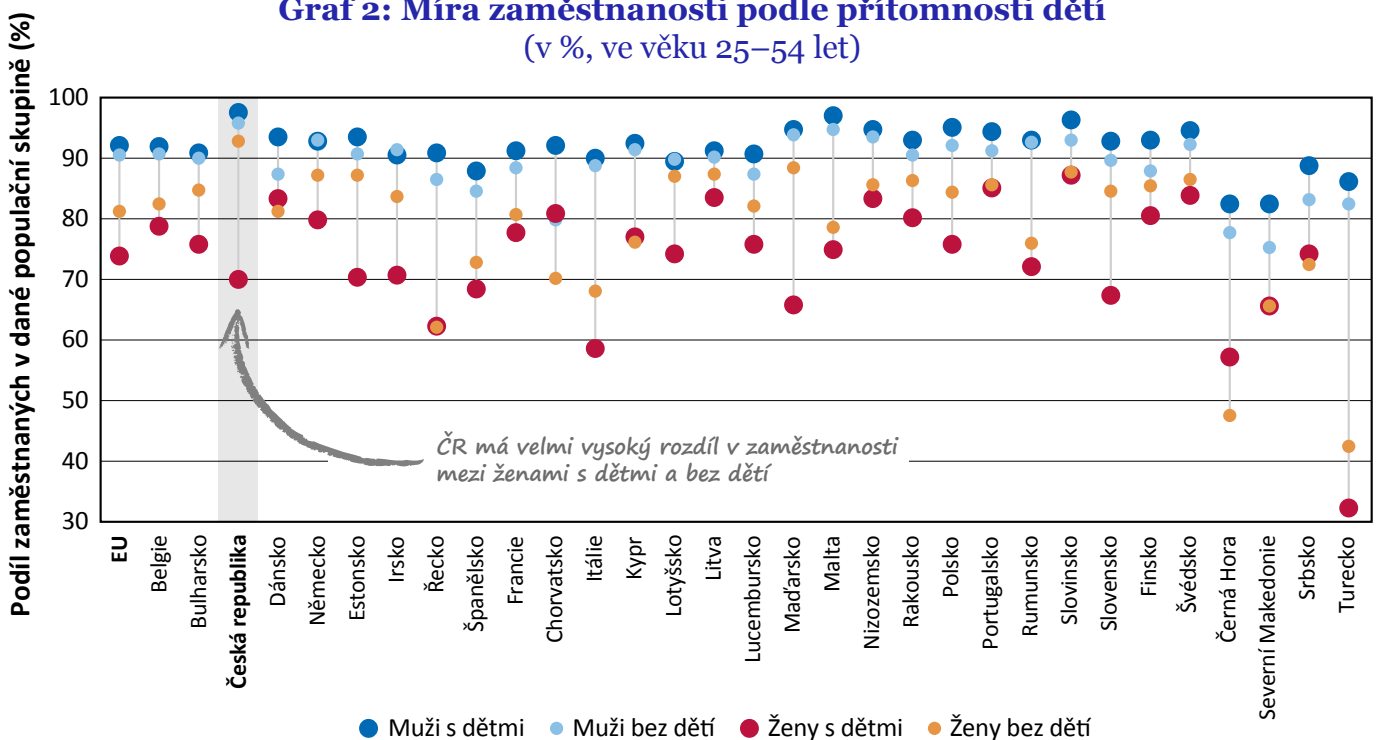
Graf 1: Struktura přímých veřejných výdajů na rodinnou politiku podle formy podpory (2018, v % HDP)

Pozn.: Aktuálnější data nejsou na úrovni zemí OECD dostupná.

Zdroj: OECD Social Expenditure Database, <http://www.oecd.org/social/expenditure.htm>

Graf 2: Míra zaměstnanosti podle přítomnosti dětí (v %, ve věku 25–54 let)

Zdroj: https://ec.europa.eu/eurostat/databrowser/view/lfst_hheredty/default/table?lang=en

Návrhy rodinné politiky v programech politických subjektů pro Sněmovní volby v roce 2021

Shrnutí a odborné komentáře

V této sekci stručně shrnujeme návrhy jednotlivých politických subjektů (dále stran) v jednotlivých oblastech ekonomicky založené rodinné politiky. Shrnutí doplňujeme odbornými komentáři, které mají oporu v řadě výzkumných studií včetně studií IDEA při CERGE-EI (viz **Textbox Rodinná politika ve studiích IDEA**). Výtah konkrétních návrhů a příslibů z jednotlivých programů potom čtenář najde v navazující sekci. V potaz byly brány strany, koalice a hnutí: **ANO, ČSSD, KSČM, Piráti a Starostové, Přísaha, SPD a SPOLU**. Tyto strany jsou zařazeny do předvolebních diskusí České televize.

Služby pro rodiny s dětmi

Všechny strany deklarují podporu předškolní péče. To je významná změna oproti předchozím volbám v roce 2017, kdy řada stran toto téma pominula. **ČSSD** chce do roku 2024 garantovat nárok na bezplatné místo ve školce nebo v jeslích pro všechny děti od dvou let věku. **SPOLU** se zmiňuje o podpoře služeb ve spojitosti s daňově uznatelnými náklady, ale bez uvedení výše těchto nákladů. Dále se vyjadřuje pozitivně pro zachování dětských skupin a dostatečnou kapacitu školních kroužků. **Piráti a Starostové** chtějí zajistit širokou dostupnost služeb, kromě mateřských školek podporují také dětské skupiny nebo lesní školky. Hnutí **ANO** slibuje výstavbu školek a podporu dětských skupin. **Přísaha** chce zvýšit investice a prodloužit provozní dobu školek. **SPD** zdůrazňuje, že předškolní péče musí být dostupná z veřejných peněz na území celého státu. Výstavbu jeslí a mateřských škol podporuje i **KSČM**.

Komentář

Přestože všechny strany slibují posílit kapacity školek nebo dětských skupin, žádná neřeší podrobnosti financování ani udržitelnost stávajícího systému dětských skupin. Ty momentálně trpí značnou nejistotou, a to jak legislativní, tak finanční. K návrhu garantovaného místa ve školkách deklarovaného **ČSSD** pro dvouleté děti je třeba zdůraznit, že zřizovatelé mateřských školek (a částečně i dětských skupin) jsou obce, a není tedy z programů zřejmé, jak má centrální vláda slibu dosáhnout. V právě končícím volebním období totiž byl z tohoto důvodu již jednou poslanci a senátory podobný návrh zákonných garancí míst zamítnut.

Podobně platí, že plány výstavby školek a zřizování dětských skupin (**ANO**) nejsou podloženy žádným konkrétnějším plánem realizace. Dlouhodobě ČR chybí ucelená a politicky udržitelná koncepce předškolní péče a vzdělávání.

Z politických programů však lze vyčíst, že již byla dosažena široká společenská shoda na nutnosti problém s nedostatkem míst v dětských skupinách a školkách řešit.

Daňové úlevy a flexibilní úvazky

Naprostá většina stran navrhuje dále zvyšovat daňové úlevy pro rodiny. Program **SPOLU** zmiňuje daňové zvýhodnění krátkých úvazků, které mají spíše druzí vydělávající v rodině. Dále daňové zvýhodnění matek po návratu do práce. Na zlepšení podmínek zdanění zkrácených úvazků a dohod mimo pracovní poměr myslí také program **Piráťů a Starostů, ANO a Přísahy**. Podíl **ČSSD** a **KSČM** o flexibilních úvazcích mluví přímo ve spojitosti s podporou sladění rodinného a pracovního života. **SPD** flexibilní pracovní smlouvy neřeší.

Komentář

Jak vyplývá z **Grafu 1**, tato podpora je již v ČR nejvyšší v Evropě. Návrhy stran na zvýšení daňových slev až na výjimky cílí na prvního vydělávajícího v rodině, tedy dominantně na muže. Jsou to totiž převážně ženy, které zůstávají na rodičovské a muž má hlavní zdanitelný příjem rodiny, z kterého si daňové slevy uplatňuje. To vede k tomu, že při návratu ženy do zaměstnání je příjem rodiny z výdělku žen extrémně vysoko zdaněn (IDEA, 2016 [🔗](#)). Přesto lze zaznamenat jistý posun oproti programům pro volby v roce 2017. V současných programech většiny stran najdeme daňovou podporu částečných a flexibilních úvazků, což má potenciál zlepšení pozice druhého vydělávajícího na trhu práce. Vyzdvihnout lze nápad **SPOLU** daňově zvýhodnit matky při návratu do práce. Bohužel však není jasné, jak by měl být tento nápad legislativně realizován. Na druhou stranu ani jeden program nezahrnuje zrušení slevy na partnera (partnerku) s nižšími či nízkými příjmy. Viz například návrh IDEA (IDEA, 2016 [🔗](#)).

Sociální dávky pro rodiny

Piráti a Starostové ve svém programu přímo zmiňují opatření mířící na rodiny ohrožené příjmovou chudobou. Chtějí např. zvýšit přídatky na děti, ale konkrétní částky neuvádí. Některé z návrhů ostatních stran mohou mít žádoucí dopady, ale nejedná se o dlouhodobá systematická řešení: **SPD** navrhuje zvýšit porodné, v čemž se shodne s **ČSSD**, které navrhuje zvýšení ze současných 13 000 a 10 000 Kč na 15 000 Kč za každé z prvních tří dětí, a to pro všechny děti, nikoli pouze na pro ty z chudších rodin. Další strany (například **SPOLU**) navrhuje zavedení výhodných půjček na bydlení. **ANO** navrhuje valorizaci dávek v hmotné nouzi, ty však nejsou primárně určeny rodinám s malými dětmi. **KSČM, Přísaha a SPOLU** podporu rodin pomocí dávek v programu neřeší.

Komentář

Sociální dávky pro rodiny jsou v současnosti hodně plošné a velmi málo zacíleny na nízkopříjmové rodiny. Dominantními dávkami jsou *peněžitá pomoc v mateřství* a *rodičovský příspěvek*. Pomoc chudým rodinám je stranami opomíjena. Pravděpodobně proto, že chudé rodiny tvoří malou část voličů, kteří navíc moc k volbám nechodí. Pouze **Piráti a Starostové** a **ČSSD** navrhuje navýšení přídatků na dítě, ale není jasná její výše.

Problém dostupnosti bydlení pro rodiny s dětmi v programech nahrazuje podpora půjček. Půjčky však nepředstavují podporu pro chudší rodiny, ještě více by zvýšily poptávku po bydlení, ale dostupnost bydlení by nevyřešily. Dlužno dodat, že akcent volebních programů na dostupné bydlení pro rodiny s dětmi zůstal slabý navzdory velmi výraznému růstu cen bydlení od voleb v roce 2017.

Zvýšení porodného navrhované **ČSSD** by zvýšilo výdaje státního rozpočtu v řádu 1,5 miliardy korun ročně. **ČSSD** také navrhuje sloučení dávek *rodičovské a mateřské*, s tím, že by se nová dávka více podobala současné *peněžitě pomoci v mateřství*. Tento nový režim by ovšem byl pravděpodobně mnohem nákladnější. V současnosti jsou výdaje na rodičovský příspěvek přibližně 32 miliard Kč a v důsledku této změny (při zachování délky čerpání) by se výdaje ještě výrazně zvýšily.

Řada opatření, která jsou navrhovaná, by vedla k významnému nárůstu výdajů státního rozpočtu. Ten však již nyní trpí značnými deficity a není jasné, jak a čím by dodatečné výdaje mohly být pokryty.

Podrobnosti z volebních programů stran a hnutí k rodinné politice

<https://2021.programydovoleb.cz/>

ANO

- Postupné navýšení rodičovského příspěvku na 400 tisíc korun.
- Zvýšení daňového zvýhodnění rodin s dětmi.
- Podpora výstavby školek a zřizování dětských skupin.
- Podpora flexibilních úvazků pro rodiče a studenty.
- Automatická valorizace dávek hmotné nouze a státní sociální podpory.

ČSSD

- Spojení mateřské a rodičovské. Nová rodičovská do tří let věku dítěte, 70 % mzdy. Celkové navýšení.
- Porodné pro všechny na první tři děti. Navýšení na 15 000 Kč za každé dítě.
- Rozvoj jeslí a mateřských škol, tablet pro děti z nízkopříjmových rodin.
- Podpora flexibilních úvazků.
- Propojení přídavků na dítě s daňovou slevou na dítě.
- Přídavek 3 000 Kč na dítě, pokud alespoň jeden rodič pracuje.
- Výchovné (500 Kč) pro rodiče, který převážně pečoval o dítě. Cíleno na ženy-důchodkyně.
- Novomanželské bezúročné půjčky, za každé narozené dítě odpočet 100 tisíc Kč.

KSČM

- Zvýšení daňové slevy na první dítě, zavedení slevy na dani z příjmů za zabezpečení volnočasových aktivit dětí.
- Obědy v MŠ a prvním stupni ZŠ zdarma.
- Jízdné zdarma pro žáky základních a středních škol.
- Novomanželské bezúročné půjčky.
- Výstavba jeslí a mateřských škol.
- Dostupná zařízení péče pro předškolní děti a pružné pracovní úvazky pro lepší sladění rodinného a pracovního života.

Piráti a Starostové

- Reforma daně z příjmu fyzických osob za účelem zlepšení podmínek zdanění zkrácených úvazků a dohod mimo pracovní poměr.
- Zohlednění zkrácených úvazků v systému sociálních odvodů, slev a daňových bonusů pro podporu rodičů.
- Navýšení přídavku na děti za účelem snížení ohrožení příjmovou chudobou.
- Pro druhého z rodičů, který nečerpá rodičovský příspěvek 2 měsíce rodičovské dovolené s peněžitou pomocí v rodičovství ve výši 70 % měsíčního výdělku.
- Pravidelné valorizace některých dávek, např. rodičovského příspěvku.
- Dostupné služby, včetně podpory alternativních, jako jsou dětské skupiny nebo lesní školky.
- Spojení rodinné politiky z agend různých ministerstev a vytvoření jednotné koncepce.
- Odstranění 'bodů zlomu', které způsobují, že se nemusí vždy vyplatit vydělávat, jelikož by tím skončil nárok na vyšší sumu z dávek a jiných slev a bonusů.

Přísaha

- Zvýšení daňových bonusů rodinám s dětmi.
- Zajištění větší dostupnosti školek a jeslí.
- Usnadnění zřizování firemních školek.
- Prodloužení provozní doby mateřských škol a družin.
- Daňové zvýhodnění flexibilních úvazků.
- Srovnání podmínek čerpání mateřské dovolené pro OSVČ a zaměstnance.

SPD

- Zvýšení porodného na první a druhé dítě, porodné také u třetího a dalších dětí.
- Dostupná zařízení předškolní péče financována z veřejných zdrojů na celém území státu.
- Pravidelné zvyšování příspěvků pro pracující a zdravotně postižené rodiče.
- Příspěvek na školní pomůcky (2500 Kč).
- Výrazné zvýšení daňových zvýhodnění na děti (dvojnásobek u prvních dvou dětí, čtyřnásobek u třetího a každého dalšího dítěte).
- Výhodné manželské půjčky rodinám.
- Pro pracující matky dětí předškolního věku zavedení zkráceného pracovního týdne v délce 30 hodin za plnou mzdu. Rozdíl v mzdových nákladech bude doplácet zaměstnavateli stát.

SPOLU

- Zvýšení daňových slev na děti a zavedení daňových prázdnin pro rodiny, které čerpají rodičovský příspěvek nebo mají tři a více dětí.
- Daňová úleva pro matky po návratu do práce.
- Rozvoj služeb: rozšířená péče o předškolní děti, podpora dětských skupin, kapacity kroužků, daňově uznatelné náklady na služby pro rodiny.
- Snížení odvodů za částečné úvazky, podpora zkrácených úvazků a práce z domova, flexibilnější pracovní podmínky, nové formy zkrácených úvazků.
- Zvýhodněné hypotéky na první bydlení – bonus za každé narozené dítě.

Rodinná politika ve studiích IDEA

IDEA, 2014. *Komu pomůže navrhované zvýšení slevy na dani na dítě?* Studie 3 | 2014, autoři: Klára Kalíšková, Daniel Münich [▶](#)

IDEA, 2014. *Společným zdaněním k nižší zaměstnanosti žen.* Studie 10 | 2014, autorky: Klára Kalíšková, Lucie Zapletalová [▶](#)

IDEA, 2015. *Od mateřství k nezaměstnanosti: Postavení žen s malými dětmi na trhu práce.* Studie 8 | 2015, autorky: Alena Bičáková, Klára Kalíšková [▶](#)

IDEA, 2015. *Rozdíly ve výši výdělků ve vztahu k mateřství a dítěti v rodině.* Studie 11 | 2015, autorka: Mariola Pytlíková [▶](#)

IDEA, 2016. *Daňový systém snižuje motivaci matek s menšími dětmi k práci: Doporučení a jeho vyhodnocení.* Studie 18 | 2016, autor: Jiří Šatava [▶](#)

IDEA, 2016. *Podpora rodin s dětmi prostřednictvím daňově dávkového systému.* Studie 5 | 2016, autor: Jiří Šatava [▶](#)

IDEA, 2016. *Veřejná podpora míst ve školkách se vyplatí: analýza výnosů a nákladů.* Studie 3 | 2016, autoři: Klára Kalíšková, Daniel Münich, Filip Pertold [▶](#)

IDEA PRO VOLBY 2017. *Podpora rodin s dětmi: daně, dávky a veřejné služby.* Studie 7 | 2017, autorka: Klára Kalíšková [▶](#)

IDEA, 2017. *Proč ženy v Evropě nechtějí mít více dětí?* Studie 1 | 2017, autoři: Matthias Doepke, Fabian Kindermann [▶](#)

IDEA PRO VOLBY 2017. *Rodičovská dovolená a návrat na trh práce.* Videospot s Klárou Kalíškovou [▶](#)

IDEA PRO VOLBY 2017. *Rodinná politika ve volebních programech: přehled a rozbor.* Studie 14 | 2017, autorka: Klára Kalíšková [▶](#)

IDEA PRO VOLBY 2017. *Sociální dávky pro rodiny s malými dětmi.* Videospot [▶](#)

IDEA, 2018. *Dopady reformy rodičovských příspěvků v roce 2008 na pracovní zařazení matek.* Studie 8 | 2018, autorka: Barbara Pertold-Gebicka [▶](#)

IDEA, 2018. *Komu školka (ne)pomůže? Zkušenosti ze série reforem rané a předškolní péče v Německu.* Studie 6 | 2018, autoři: Filip Pertold, Lucie Zapletalová [▶](#)

IDEA, 2020. *Vyhodnocení dopadů návrhů na zrušení superhrubé mzdy.* Pracovní list č. 2 | 2020, autoři: Klára Kalíšková, Daniel Münich, Daniel Prokop, Michal Šoltés [▶](#)

IDEA, 2021. *Maminka nebo školka? Dopady prodloužení čerpání rodičovského příspěvku na budoucí vzdělání a pracovní uplatnění dětí.* Studie 6 | 2021, autorky: Alena Bičáková, Klára Kalíšková, Lucie Zapletalová [▶](#)

Reference

Bauernschuster S, Timo Hener, Helmut Rainer, 2016. Children of a (Policy) Revolution: The Introduction of Universal Child Care and Its Effect on *Journal of the European Economic Association*, Volume 14, Issue 4, 1 August 2016, Pages 975–1005 [↗](#)

MPSV, 2020. Analýza dostupnosti zařízení péče o děti v předškolním věku Se zaměřením na mateřské školy a dětské skupiny, Oddělení evaluací MPSV, Mgr. Tamara Zykanová Mgr. Kristýna Janhubová

OECD, 2018a. A Broken Social Elevator? How to Promote Social Mobility, OECD Publishing, Paris [↗](#)

OECD, 2018b. Good Jobs for All in a Changing World of Work: The OECD Jobs Strategy. [↗](#)

IDEA, 2016. Daňový systém snižuje motivaci matek s menšími dětmi k práci: Doporučení a jeho vyhodnocení. Studie 18 / 2016, autor: Jiří Šatava [↗](#)